

**Մարտունու շրջանի որոշ համայնքների բյուջեների
վերլուծությունը 2019-2021 թթ.**

*Լյուդմիլա Բարսեղյան
Ռոզա Ավագյան
Իրենա Հարությունյան
Սուսաննա Հարությունյան
Գյուլչորա Գալստյան
Նելլի Դոլուխանյան*

DOI: <https://doi.org/10.58726/27382915-2023.1-352>

Հանգուցային բառեր. պետական բյուջե, համայնքային բյուջե, ընդհանուր մուտքեր, սեփական եկամուտներ, ծախսեր, տոկոս, կատարողական

Նախաբան: Հոդվածը շարադրելիս նպատակ ենք հետապնդել ներկայացնել պատերազմական իրավիճակում գտնվող համայնքների բյուջեների եկամուտների ձևավորումը և ծախսերի ուղղությունները, ինչպես նաև բացահայտել թերացումները:

Մարտունու շրջանը գտնվում է ԱՀ արևելյան մասում, տարածքը մինչև 2020 թ. սեպտեմբերի 27-ը կազմում էր 951.1 քառ. կմ: Բնակչության թիվը առ 01.01.22 թ. 20900 մարդ էր. որից քաղաքայինը՝ 8500, գյուղականը՝ 12400: Երջանում համայնքների թիվը 35 է. բնակեցված բնակավայրերը՝ 39:

2020 թվականի պատերազմից հետո Մարտունու շրջանի որոշ բնակավայրեր (Ներքին Ճարտար քաղաքը, Զարդանաշեն, Սարգաշեն, Շեխեր, Վազգենաշեն, Ջիվանի գյուղերը, Թաղավարդի տարածքի մի մասը) բռնազավթվեցին Ադրբեջանի կողմից: Հետպատերազմյան շրջանում նշված տարածքների բնակչությունը ապաստարան գտավ ՀՀ-ում, ԱՀ-ի տարբեր բնակավայրերում և արտասահմանում:

Մարտունու շրջանի ամենախոշոր համայնքը Մարտունի քաղաքն է: 2019 թ. համայնքային բյուջեի մուտքերը պլանավորված էին 36850.7 հազ. դրամ, փաստացի կազմել են 37103.1 հազ. դրամ կամ կատարողականը 100.7 % էր, ընդ որում դրանցից սեփական եկամուտները կազմել են 37003.7 հազ. դրամ, պետական բյուջեից դոտացիա չի հատկացվել, քանի որ ապահովվել է մուտքերը սեփական եկամուտների հաշվին: Նշված ժամանակաշրջանում ծախսերը նախատեսված էին 39375.9 հազ. դրամ, փաստացի օգտագործվել է 35795.8 հազ. դրամ կամ կատարվել է 90.9 %-ով:

2020 թ. Մարտունու համայնքային բյուջեի ընդհանուր մուտքերը նախատեսվել էին 65125.4 հազ. դրամ, որից փաստացի կատարվել էր 40198.7 հազ. դրամ կամ կատարողականը 61.7 % էր. նշված մուտքերից սեփական եկամուտները պլանավորված էին 40751.4 հազ. դրամ, որից փաստացի հավաքա-

գրվել էր 15824.7 հազ. դրամ կամ կազմել է 38.8 % . պետական բյուջեից համապատասխան հատկացումները դոտացիան նախատեսված էր 24374.0 հազ. դրամ, որն էլ փաստացի ֆինանսավորվել էր 100 %-ով: Բյուջեի ծախսերը 2020 թվականին պլանավորվել էր 74826.6 հազ. դրամ, սակայն ծախսվել է 45015.0 հազ. դրամ կամ կատարողականը կազմել է 60.2 %: Անհրաժեշտ է նշել, որ 2020 թվականը շրջադարձային էր Արցախի համար. մի կողմից համավարակը, մյուս կողմից էլ պատերազմը իրենց անդառնալի հետքերը թողեցին ողջ Արցախի վրա, ու դրանից անմասն չմնաց Մարտունու շրջանը:

2021 թ. Մարտունու համայնքային բյուջեի մուտքերը պլանավորվել էր 73828.6 հազ. դրամ, որից փաստացի կատարվել էր 60635.4 հազ. դրամով կամ 82.1 %-ով, ընդ որում սեփական եկամուտները պլանավորված 40953.4 հազ. դրամի փոխարեն կատարվել է 30694.4 հազ. դրամով կամ կազմել է 74.7 %: Դոտացիան նշված ժամանակահատվածում նախատեսված 32875.2 հազ. դրամի փոխարեն ֆինանսավորվել էր 30041.0 հազ. դրամ կամ կազմել է 91.4 %:

2021թ. բյուջեի ծախսերը պլանավորված 73828.6 հազ. դրամի փոխարեն կազմել է 59271.0 հազ. դրամ կամ 80.3 %:

ՃԱՐՏԱՐԸ համարվում է Մարտունու շրջանի երկրորդ խոշոր քաղաքը, որի բյուջեի մուտքերը 2019 թվականին պլանավորված 61304.9 հազ. դրամի փոխարեն կազմել է 61368.8 հազ. դրամ կամ կատարվել է 100.1 %-ով, ընդ որում սեփական եկամուտները նախատեսված 54784.3 հազ. դրամի փոխարեն կազմել է 55524.8 հազ. դրամ կամ կատարվել է 101.4 %-ով, իսկ պետական բյուջեից տրամադրվող դոտացիան 6520.6 հազ. դրամի դիմաց ֆինանսավորվել է 5844.0 հազ. դրամ կամ կազմել է 89.6 %:

2019 թ. Ճարտարի համայնքային բյուջեի ծախսերը պլանավորված 63481.9 հազ. դրամի փոխարեն կազմել է 58240.8 հազ. դրամ, կամ կատարողականը 91.7 % էր:

2020 թվականին Ճարտարի համայնքային բյուջեի մուտքերը նախատեսված էր 35976.6 հազ. դրամ, որը փաստացի կատարվել է 66.7 %-ով կամ կազմել է 24007.7 հազ. դրամ, ընդ որում սեփական եկամուտները պլանավորված էր 30007.6 հազ. դրամ, բայց հավաքագրվել է 18204.6 հազ. դրամ կամ կատարվել է 60.7 %-ով. նախատեսված դոտացիան 5969.0 հազ. դրամի փոխարեն ֆինանսավորվել է 5793.0 հազ. դրամ կամ կազմել է 97.1 %: Նշված ժամանակաշրջանում համայնքային բյուջեի ծախսերը պլանավորված 38625.9 հազ. դրամի փոխարեն կազմել է 28500.0 հազ. դրամ կամ 73.8 %:

Ի դեպ, 2020 թ. պատերազմի հետևանքով Ներքին Ճարտար քաղաքը մնաց թշնամու տիրապետության տակ:

2021 թ. Ճարտարի համայնքային բյուջեի ընդհանուր մուտքերը պլանավորված էր 39167.1 հազ. դրամ, փաստացի մուտքերը կազմել է 22289.3 հազ. դրամ կամ կատարվել է 56.9 %-ով, ընդ որում նախատեսված սեփական եկա-

մուտների 30813.6 հազ. դրամի փոխարեն հավաքագրվել է 13937.3 հազ. դրամ կամ կատարողականը 48.2 % էր: Պետական բյուջեից տրամադրվող դոտացիան (պլանային և փաստացի) կազմել է 8353.5 հազ. դրամ կամ 100 %: 2021 թվականին Ճարտարի համայնքային բյուջեի ծախսերը պլանավորված էր 36077.1 հազ. դրամ, բայց փաստացին կազմել է 21352.7 հազ. դրամ կամ 59.2 %: Անշուշտ եկամուտների հավաքագրման և ծախսերի թերակատարման պատճառներից մեկը Ճարտար քաղաքի մասնատումն է:

ԲԵՐԴԱՇԵՆԸ համարվում է Մարտունու շրջանի խոշոր համայնքներից մեկը: 2019 թ. համայնքային բյուջեի ընդհանուր մուտքերը նախատեսված էր 16723.7 հազ. դրամ, որը փաստացի կատարվել է 91.1 %-ով կամ կազմել է 15229.4 հազ. դրամ: Նշված մուտքերը պլանավորված էին սեփական եկամուտների հաշվին 16723.7 հազ. դրամ, որից փաստացի հավաքագրվեց 15229.4 հազ. դրամ կամ կատարողականը 91.1 % էր: 2019 թ. Բերդաշենի համայնքին դոտացիա չի հատկացվել: Բյուջեի ծախսերը նախատեսված 18377.3 հազ. դրամի փոխարեն կատարվել է 71.8 %-ով կամ կազմել է 13186.4 հազ. դրամ:

2020 թ. Բերդաշենի համայնքային բյուջեի եկամուտները պլանավորված էր 21220.3 հազ. դրամ, որից փաստացի կատարողականը կազմել էր 7068.1 հազ. դրամ կամ 33.3 %, ընդ որում սեփական եկամուտները նախատեսված 17628.3 հազ. դրամի փոխարեն հավաքագրվել է 3476.1 հազ. դրամ կամ կազմել է 19.7 %:

Պետական բյուջեից հատկացումները դոտացիան նախատեսված 3592.0 հազ. դրամը լրիվ ֆինանսավորվել է (100 %): Բյուջեի ծախսային մասը նախատեսված 17628.3 հազ. դրամի փոխարեն կազմել է 12082.4 հազ. դրամ կամ կատարվել է 68.5 %-ով:

2021 թ. Բերդաշենի համայնքային բյուջեի ընդհանուր մուտքերը պլանավորված էր 23628.3 հազ. դրամ, որի փաստացի կատարողականը կազմել է 12248.8 հազ. դրամ կամ 51.8 %: Նշված մուտքերից սեփական եկամուտները նախատեսված էր 17682.3 հազ. դրամ, սակայն փաստացի հավաքագրվեց 6253.8 հազ. դրամ կամ կատարվեց 35.5 %-ով: Պետական բյուջեից նախատեսված դոտացիան 6000.0 հազ. դրամի փոխարեն ֆինանսավորվեց 5995.0 հազ. դրամ կամ 99.9%-ով:

2021թ. բյուջեի ծախսերը 17628.3 հազ. դրամի փոխարեն կազմեց 11806.2 հազ. դրամ կամ 67.0 %:

ԹԱՂԱՎԱՐԴԻ համայնքային բյուջեի 2019 թ. ընդհանուր մուտքերը պլանավորված էր 14226.2 հազ. դրամ, փաստացին կազմել էր 13823.4 հազ. դրամ կամ 97.2 %, ընդ որում սեփական եկամուտները նախատեսված 7340.1 հազ. դրամի փոխարեն հավաքագրվել էր 7429.4 հազ. դրամ կամ կատարվել էր 101.2 %-ով: Դոտացիան նշված ժամանակաշրջանում նախատեսված 6886.1 հազ. դրամի փոխարեն ֆինանսավորվել էր 6394.0 հազ. դրամ կամ կազմել է

92.3 %: 2019 թ. Թաղավարդի բյուջեի ծախսերը պլանավորված 14226.2 հազ. դրամի փոխարեն կազմել է 13888.8 հազ. դրամ կամ կատարողականը 97.6 % էր:

2020 թվականին Թաղավարդի համայնքային բյուջեի եկամտային մասը սահմանված էր 16805.3 հազ. դրամ, որից փաստացին կազմել էր 11881.8 հազ. դրամ կամ 70.7 %, ընդ որում սեփական եկամուտները պլանավորված 7901.3 հազ. դրամի փոխարեն կազմել էր 2977.8 հազ. դրամ կամ 37.7 %: Դոտացիան պլանավորված 8904.0 հազ. դրամը լրիվությամբ ֆինանսավորվել է (100 %): Բյուջեի ծախսային մասը նախատեսված 15771.4 հազ. դրամի փոխարեն օգտագործվել է 13146.4 հազ. դրամ կամ կազմել է 83.4 %: Հետպատերազմյան շրջանում Թաղավարդի մի մասը բռնագավթվեց Ադրբեջանի կողմից:

2021 թ. Թաղավարդի համայնքային բյուջեի ընդհանուր մուտքերը պլանավորված էր 16151.4 հազ. դրամ, սակայն իրականում այն կազմեց 14076.6 հազ. դրամ կամ 87.2 %, ընդ որում սեփական եկամուտները նախատեսված 7901.3 հազ. դրամի փոխարեն հավաքագրվեց 5836.6 հազ. դրամ կամ կազմեց 73.9 %: Դոտացիան պլանային 8250.1 հազ. դրամի փոխարեն ֆինանսավորվեց 8240.0 հազ. դրամ կամ կատարվեց 99.9 %-ով: Բյուջեի ծախսային մասով պլանավորված 15471.4 հազ. դրամի փոխարեն օգտագործվեց 13419.9 հազ. դրամ կամ կազմեց 86.7 %:

Թաղավարդի համայնքային բյուջեի 2019-2021 թթ. ուսումնասիրության արդյունքում դժվար չէ նկատել, որ 2020 թ. բյուջեի եկամուտները ավելի շատ էին, քան 2021 թ., որը պայմանավորված է համավարակի և պատերազմի հետևանքով տարածքների կորուստներով: Անշուշտ, պատերազմը իր խոր հետքն է թողել ոչ միայն Թաղավարդի, այլ ամբողջ Արցախի վրա:

Վազգենաշենի համայնքային բյուջեի 2019 թ. ընդհանուր մուտքերը նախատեսված էր 14035.8 հազ. դրամ, որը պիտի համարվեր միայն սեփական եկամուտների հաշվին, սակայն այն փաստացի կազմեց 8993.9 հազ. դրամ. կատարողականը՝ 64.1 %: Նշված ժամանակաշրջանում դոտացիա չի տրամադրվել համայնքին: Բյուջեի ծախսային մասը պլանավորված 15173.8 հազ. դրամի փոխարեն օգտագործվեց 6236.4 հազ. դրամ կամ 41.1 %:

2020 թ. համայնքային բյուջեի եկամուտները նախատեսված 13845.9 հազ. դրամի փոխարեն կազմել է 460.3 հազ. դրամ կամ 3.3 %. որն էլ ձևավորվել է սեփական եկամուտների հաշվին: Դոտացիա չի տրամադրվել, իսկ բյուջեի ծախսերը 13845.9 հազ. դրամի փոխարեն կազմել էր 6402.0 հազ. դրամ կամ կատարողականը 46.2 % էր: Հետպատերազմյան շրջանում Վազգենաշենը լրիվությամբ բռնագավթվեց թշնամու կողմից:

2021 թ. Վազգենաշենի համայնքային բյուջեի ընդհանուր մուտքերը նախատեսված 3693.0 հազ. դրամի փոխարեն փաստացի կազմեց 3094.9 հազ. դրամ կամ 83.8 %, որից սեփական եկամուտները 503.8 հազ. դրամ էր, դոտացիան պլանավորված 3189.2 հազ. դրամի դիմաց ֆինանսավորվեց 2591.0 հազ.

դրամ, կատարողականը 81.8 %: Բյուջեի ծախսերը պլանավորված 6223.0 հազ. դրամի փոխարեն կազմեց 5304.9 հազ. դրամ կամ 94.9 %:

Եզրակացություն

Ներկայացնելով ԱՀ Մարտունու շրջանի Մարտունի և Ճարտար քաղաքների, Բերդաշենի, Թաղավարդի, Վազգենաշենի համայնքային բյուջեների եկամուտները (այդ թվում սեփական մուտքերը), դոտացիան և ծախսերը (պլանային և փաստացի) 2019-2021 թթ., կարելի է եզրակացնել, որ բյուջեն կարևոր նշանակություն ունեցող ֆինանսական պլան է: Այդ փաստաթուղթը իր մեջ ներառում է տվյալ համայնքում ձևավորված եկամուտները (հարկեր, տուրքեր և այլն), և ծախսերն ըստ 2019 թ. ուղղությունների: Մարտունու շրջանի 35 համայնքային բյուջեների ընդհանուր մուտքերը պլանավորված էր 379870.6 հազ. դրամ, փաստացին կազմել էր 366104.3 հազ. դրամ կամ 96.4 %, որից սեփական եկամուտները պլանային 235794.8 հազ. դրամի դիմաց կազմել էր 231604.3 հազ. դրամ կամ 98.2 %. դոտացիան նախատեսված 144075.8 հազ. դրամի փոխարեն պետական բյուջեից ֆինանսավորվել էր 134500.0 հազ. դրամ, կատարողականը 91.4 %: Ծախսերը նշված ժամանակաշրջանում պլանային 388411.2 հազ. դրամի դիմաց կազմել են 354325.2 հազ. դրամ կամ 91.2 %:

2020 թ. Մարտունու շրջանի համայնքային բյուջեների ընդհանուր եկամուտները նախատեսված էր 396633.6 հազ. դրամ, սակայն փաստացին կազմել էր 276702.8 հազ. դրամ կամ 69.8 %: Ընդ որում սեփական մուտքերը պլանավորված 209557.6 հազ. դրամի փոխարեն հավաքագրվել էր 89802.8 հազ. դրամ կամ կատարողականը 42.9 % էր: Պետական բյուջեից հատկացումները պլանային 187076.0 հազ. դրամից ֆինանսավորվել էր 186900.0 հազ. դրամ կամ 99.9 % էր: Համայնքային բյուջեների ծախսերը պլանավորված 400363.7 հազ. դրամի փոխարեն կազմել էր 302605.1 հազ. դրամ կամ 75.6 %: Անհրաժեշտ է նշել, որ տարվա սկզբից համավարակը, հետագայում սեպտեմբերի 27-ին պատերազմը ազդեցին համայնքային բյուջեների կազմավորման և օգտագործման վրա:

2021 թ. Մարտունու շրջանի 35 համայնքների բյուջեների ընդհանուր մուտքերը պլանավորված 426737.8 հազ. դրամ էր, սակայն փաստացին կազմել էր 345045.3 հազ. դրամ կամ 80.9 %, որից սեփական եկամուտները նախատեսված էր 212869.4 հազ. դրամ. փաստացին 141445.3 հազ. դրամ է կամ 66.4 %: Դոտացիոն հատկացումները պլանային 213868.4 հազ. դրամի դիմաց ֆինանսավորվել էր 203600.0 հազ. դրամ, կամ 95.2 %: Մարտունու շրջանի համայնքների բյուջեների ծախսերը պլանային 410689.0 հազ. դրամի փոխարեն օգտագործվել է 343646.8 հազ. դրամ, կամ կատարողականը 83.7 % էր:

Համայնքների զարգացման համար (բացի բյուջեի միջոցներից) ԱՀ-ում գործում են տարբեր հիմնադրամներ (գյուղատնտեսության, ներդրումային),

որոնց անմիջական աջակցությամբ հնարավոր էր լուծել կարևոր կենսական նշանակության խնդիրներ: Մինչպատերազմյան ուսումնասիրության արդյունքում շատ համայնքներ հնարավորություն ունեին, տարեցտարի ավելացնելով սեփական եկամուտները, ստեղծել եկամտի նոր աղբյուրներ. ինչն էլ հիմք էր հանդիսանում տնտեսության զարգացմանը: Հետպատերազմյան իրավիճակը արմատապես փոխեց համայնքների զարգացման ծրագրերը: Նոր ենթակառուցվածքների ստեղծումը, հողային ռեսուրսների ոչ լրիվ օգտագործումը, նյութական և ֆինանսական ծանր կորուստները, անվտանգության երաշխիքների բացակայությունը ստիպում են դիմել անմիջական պետական միջոցների ներդրման, որը դժբախտաբար սահմանափակ է:

Անշուշտ, իրավիճակը կարգավորելու կարևոր պայմաններից մեկը խաղաղության և անվտանգության ապահովումն է:

Առաջարկություններ

1. անվտանգության երաշխավորում,
2. շրջափակման վերացում,
3. նյութական և ֆինանսական աջակցություն,
4. բռնագավթված տարածքների բնակչության կարգավիճակ,
5. նոր ենթակառուցվածքների առկայություն,
6. առևտրային բանկերի կողմից վարկերի տրամադրում,
7. աշխատատեղերի ստեղծում:

DOI: <https://doi.org/10.58726/27382915-2023.1-352>

Գրականություն

1. ԱՀ ազգային վիճակագրական ծառայություն. Արցախը թվերով, Ստեփանակերտ, 2022, 95 էջ:
2. <http://gov.nkr.am/hy/>
3. <https://minfin-nkr.am/>
4. <https://www.mtai.am/>
5. www.stat-nkr.am
6. <https://www.tax.nk.am/>
7. <https://anau.am/>

Анализ бюджетов некоторых общин Мартунинского района на 2019-2021 гг.

Людмила Барсегян

Роза Авагян

Ирэна Арутюнян

Сусанна Арутюнян

Гюльчора Галстян

Нелли Долуханян

Резюме

Ключевые слова: *государственный бюджет, муниципальный бюджет, специальные доходы, собственные доходы, расходы, проценты, исполнение*

В данной статье представлены плановые и фактические бюджеты некоторых общин Мартунинского района, а также дотации выделенные из государственного бюджета. Изучены довоенный/2020/ и послевоенные периоды в том числе те населенные пункты, которые остались оккупированными противником после войны. В статью включены частные доходы изучаемых сообществ, имеющие важное значение в формировании доходов бюджета.

В 2019 году общие доходы 35 муниципальных бюджетов Мартунинского района составили 96.4 % от плана, из них собственные доходы фактически составили 98.2 %, плановое обеспечение составило 144075.8 тыс. драм, из государственного бюджета профинансировано 134 500.0 тыс. драмов, исполнение составило 93.4%. Затраты в указанный период планировались на 388411.2 тыс. драмов, в результате было использовано 354325.2 тыс. драмов или 91.2%.

В 2020 году общие доходы бюджетов общин Мартунинского района фактически составили 69.8% по сравнению с планом. При этом исполнение собственных доходов составило 42.9%, а ассигнования из государственного бюджета – 99.9%.

Расходы коммунальных бюджетов фактически составили 75.6% от плана. Необходимо отметить, что пандемия с начала года, война в Карабахе 27 сентября повлияли на формирование и использование муниципальных бюджетов. В 2021 году доходное исполнение бюджетов 35 сельских районов Мартунинского района фактически составило 80.9%, из них собственные доходы лишь 66.4%. Осуществлено 95.2% дотационных ассигнований. В 2021 году из запланированных 410689.0 тыс. драмов на расходы бюджетов общин Мартунинского района были фактически использованы 343646.8 тыс. драмов; исполнение составило 83.7%.

Analysis of Budgets of Some Communities of the Martuni Province in 2019-2021

Lyudmila Barseghyan

Roza Avagyan

Irena Harutyunyan

Susanna Harutyunyan

Gyulchora Galstyan

Nelli Dolukhanyan

Summary

Key words: *state budget, municipal budget, special income, own income, expenses, interest, implementation*

This article presents the planned and actual budgets of some communities of Martuni province, as well as the subsidies allocated from the state budget. The pre-war/2020/ and post-war periods were studied, including those communities that remained occupied by the enemy after the war. The article includes the private incomes of the studied communities, which are important in the formation of budget incomes.

In 2019, the total revenues of the 35 municipal budgets of Martuni province amounted to 96.4% of the plan, of which the own revenues actually made up 98.2%, the planned provision was 144075.8 thousand drams, 134,500.0 thousand drams were financed from the state budget: the implementation is 93.4%. The expenses in the specified time-period were planned for 388411.2 thousand drams, as a result 354325.2 thousand drams or 91.2% were used.

In 2020, the total revenues of the budgets of the communities of Martuni province actually amounted to 69.8% compared to the plan. At the same time, the implementation of own revenues was 42.9%. Allocations from the state budget made up 99.9%.

The expenses of the communal budgets actually amounted to 75.6% of the plan. It should be noted that the pandemic since the beginning of the year, the war in Karabakh on September 27 affected the formation and use of municipal budgets. In 2021, the income implementation of the budgets of 35 rural areas of Martuni province was actually 80.9%, of which only 66.4% compiled the own incomes. 95.2% of subsidized allocations were made. In 2021, out of the planned 410689.0 thousand drams, 343646.8 thousand drams were actually used for the expenses of the budgets of the communities of the Martuni province; the implementation was 83.7%.

Ներկայացվել է 12.02.2023 թ.

Գրախոսվել է 21.02.2023 թ.

Ընդունվել է տպագրության 25.05.2023 թ.